

IMKONIYATI CHEKLANGAN BOLALAR BILAN OLIB BORILADIGAN IJTIMOY PEDAGOGIK FAOLIYAT

Jumayeva Zohida

**Denov Tadbirkorlik va Pedagogika instituti Pedagogika fakulteti
Ijtimoiy pedagogika fani o'qituvchisi**

Abdullayeva Ziyoda

Abdullayeva Nasiba

Boshlang'ich ta'lim yo'nalishi 4 bosqich talabalari

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14533468>

Annotatsiya: Maqolada imkoniyati cheklangan bolalar bilan olib boriladigan ta'limiy-tarbiya ishlarini olib borish, ular rivojlanishida hayotiy maromni ta'minlovchi to'g'ri, jismoniy va aqliy-ruhiy o'sishi uchun zaruriy shart-sharoitlar yaratuvchi tartib, maqsadga muvofiq odatlarni shakllantirish haqidagi fikr mulohazalar bayon qilingan

Kalit so'zlar: Defektolog, aqli zaif bola, ko'nikma, motorika, harakat, sanitariya, gigiyena.

Hozirgi kunda ijtimoiy ta'minot vazirligiga bo'ysinuvchi bolalar muassasa tarmoqlari tuzilib, ularda bolalar 4 yoshdan 18 yoshgacha to'la davlat ta'minotida bo'ladilar. Ko'pincha internat – uylarda diagnostika guruhlari bo'lib, u yerga yangi kelgan bolalar qabul qilinadi. Bundan maqsad – idrok etish qobiliyatlari o'sishini o'ziga-o'zi xizmat ko'rsatish, mehnat faoliyati ko'nikmalarini egallashni aniqlashdan iborat. Shifokorlar va tarbiyachilar xulosalarini hisobga olib 3-4 oydan so'ng bolani uning ruhiy-jismoniy rivojlanganiga mos keluvchi guruhga o'tkazadilar. Tuzatuvchi – tarbiya ishlar tartibi maxsus bolalar uylari sharoitida takomillashib boradi va bir necha bosqichdan iborat bo'ladi: 1-bosqich (4 yoshdan 8 yoshgacha). Bolalarda sanitariya-gigiyena ko'nikmalari, motorika va harakatni tartibga solib shakllantiriladi, nutqni o'stirishga, ayniqsa katta e'tibor beriladi, maktab ta'limiga bolalarni tayyorlash amalga oshiriladi. 2-bosqich (8 yoshdan 16 yoshgacha). Bolalardagi o'z-o'ziga xizmat qilish va gigiyena ko'nikmalari mustahkamlanadi, xo'jalik-maishiy mehnat ko'nikmalari o'zlashtiriladi, hisoblash va elementar savod ko'nikmalari shakllanishiga e'tibor beriladi, nutq o'stiriladi. 3-bosqich (6-18 yosh). Bu yakunlovchi bosqich o'z oldiga ijtimoiy moslashuv vazifalarini qo'yadi. Bunda axloqiy, estetik tarbiya, xo'jalik-maishiy, mehnat ko'nikmalarini takomillashtirish, maishiy chamalash bo'limlari mavjud. Barcha tarbiyaviy ishlarni yo'lga solishning maqsadi turmushda bolalarni mustaqillikka imkoni boricha tayyorlash va yetarli darajada mehnat faoliyatiga o'rgatishdan iborat. Bolalar tarbiyasini yaxshilash ishining asosi ularda mehnat ko'nikmalarini va ijtimoiy moslashuvni shakllantirish uchun bolalardagi ijobiy imkoniyatlarni aniqlashdir. Hozirgi vaqtga kelib, L.S. Vigotskiy aytgan tarbiyaning zaruriy shartlari belgilandi:

1. Chuqur aqliy qoloq bolalar bilan korreksiya ishini ancha barvaqt boshlash.
2. Qulay oilaviy vaziyat va maxsus muassasalar bilan yaqin aloqada bo'lish.
3. Bolaning bor imkoniyatlariga va uning yoshiga javob beruvchi maxsus dasturlar va maxsus metodlarni qo'llash. Bu shartlarni tushuntirib o'tamiz. Barvaqt korreksiya chuqur aqliy qoloq bola uchun muhim ahamiyatga ega. Ikkinchi shart-oilaviy tarbiyaning to'g'ri tashkil qilinishidir. O'rta og'ir darajadagi aqli zaif bolani tarbiyalash uchun oilada qulay sharoitlar yaratilishi kerak. Biroq ota-onalar defektologlar yordamiga muhtoj bo'ladilar, ularda o'z bolasini qanday tarbiyalash bo'yicha bilim va ko'nikmalar yetishmaydi. Ko'pincha ota-onalar

hamma ishlarni, hatto bolaning bu ishlarni bajarishga qurbi yetadigan ishlarini ham o'zlari bajarishga urinadilar. O'rta og'ir darajadagi aqli zaif bolani ko'pincha "boshqarilishi kerak bola" deb ataydilar, chunki u mustaqil ravishda turli harakatlarni bajarishga o'rgana olmaydiu sog'lom bolalarga qaraganda ancha ko'proq yordamga muhtoj bo'ladi. Tarbiya katta sabr-toqatni talab qiladi, ko'p vaqt sarflanadi, ammo vaqt o'tishi bilan barcha o'zlashtirilgan ko'nikmalar bolani mustaqillikka yo'llaydi. Bolani oilada ko'p narsalarga o'ziga-o'zi xizmat ko'rsatishga, uddalay oladigan topshiriqlarni bajarishga, atrofdagilar bilan muomala qilishga o'rgatish kerak. Agar oilada kichik yoshli bola bo'lsa uni o'ynashga, sayrga chiqishga (ota-ona nazorati ostida) undash kerak. Bola uddasidan chiqadigan o'yinlar o'rta og'ir darajadagi aqli zaif bolaga yaxshi ta'sir ko'rsatadi, chunki u taqlid qilishni yaxshi ko'radi. Kichik yoshdagi (4-8 yoshli) o'rta og'ir darajadagi aqli zaif bolaning rivojlanishida hayotiy maromni ta'minlovchi to'g'ri, jismoniy va aqliy – ruhiy o'sishi uchun zaruriy shart-sharoitlar yaratuvchi tartib, katta ahamiyatga ega. Tartib maqsadga muvofiq odatlar shakllanishiga yordam beradi.

Kichik yoshdagi o'rta og'ir darajadagi aqli zaif bolada shakllanishi zarur bo'lgan ko'pgina maishiy ko'nikmalar yo'q bo'ladi. Tartibga rioya qilish bu vazifani yengillashtiradi. Ular uchun taxminiy kun tartibini tuzish va amal qilishni o'rgatib borish zarur. Agar uyqudan turish soat 8:00 da bo'lsa, bolalarni soat 20:00 da uyquga yotqizish zarur, chunki ular ertangi kun uchun yaxshi dam olishlari va kuch to'plashlari kerak. Kichik yoshdagi o'rta og'ir darajadagi aqli zaif bolalarni kuzatib borish, ular turmushda o'ta yordamga muhtojliklarini qayd etish uchun asos beradi, ular ko'pincha irkit yuradilar, ularga doimiy yordam zarur, mustaqil ovqat yeya olmaydi. Ularga shularning hammasiga o'rgatish kerak. Vaqt o'tishi bilan o'zlashtirgan ko'nikmalar turg'un va odatiy bo'lib qoladi. Bolaga yordam berib borish asta-sekin bunday yordamni kamaytirib borish va o'z-o'ziga xizmat ko'rsatish ishlarini borgan sari ko'proq uning o'zini zimmasiga yuklash zarur. Quyidagi qoidalarga rioya qilish yaxshi natijalar beradi.

Kunni o'tkazish uslubi.

Bolani uyqudan turg'azishni signal bo'yicha amalga oshiramiz. Bu o'rinda past ovoz bilan aytilgan "Malohat o'rningdan tur!" kabi jumla bo'lishi mumkin. Agar bola signalga o'rganmagan bo'lsa, unda bu signal qo'shimcha takrorlanishi va qo'l bilan astagina yelkasiga tegib qo'yish mumkin. Bolada ayni bir vaqtda uyqudan uyg'onish odati paydo bo'lishi kerak. Uyqudan turgan bolaga erkab "Assalomu aleykum" deb o'rgatish lozim.

Jismoniy mashg'ulot. Ertalabki badan tarbiya – bolalarni jismoniy tarbiyalashning oddiy va samarali vositasi. Uni qanday bajarilishini o'yin shaklida ko'rsatib berish mumkin.

Mashqlarni quyidagi ketma-ketlik bo'yicha bajarish mumkin:

1. Qo'llarni oldinga, yon tomonlarga cho'zib belga qo'yib yurish.
2. Asosiy holat-tik turish. Boshni pastga, yuqoriga bukish.
3. Qo'llarni bosh ustiga ko'tarish, tana bo'ylab pastga tushirish.
4. Oyoqni oldinga qo'yish, joyiga qo'yish, boshqa oyoqni oldinga qo'yish, joyiga qo'yish.
5. Yugurish.
6. Ohista qadam tashlab yurish.

Mashqlar vaqtida qanday to'g'ri nafas olish kerakligini ko'rsatish lozim. Buning uchun har bir mashqdan so'ng nafas mashqini o'tkazish kerak. "Nafas olamiz" va "nafas chiqaramiz" so'zlari aytib turiladi. Agar sharoit imkon bersa, mashqlarni ochiq havoda o'tkazish foydali bo'ladi. Sanitariya-gigiyena ko'nikmalarini singdirish. O'rta og'ir darajadagi aqli zaif bolani tarbiyalashda sanitariya-gigiyena ko'nikmalarini singdirish muhim o'rin egallashi kerak. 4

yosh bola turmushda juda noshud bo'ladi, ko'pincha isqirt yuradi, unga doimiy yordam kerak. Sanitariya va gigiyena ko'nikmalarini singdirish deganda, bolaning kiyimlari va poyafzallarini ozoda tutish bilan, ovqat yeyish hamda boshqa rejimli holatlar bilan bog'liq harakatlar ko'nikmalarini nazarda tutish kerak.

Bolani quyidagilarga o'rgatish kerak:

1. Yuvinish: qo'llarini, yuzini, quloqlarini, bo'ynini yuvish.
2. Sovundan, sochiqdan foydalanish.
3. Kiyinishni, yechinishni, oyoq kiyimni kiyishni, yechishni bilish.
4. Yechilgan kiyimni ma'lum joyga qo'yish, kiyimni va poyabzalni ozoda saqla (poyafzal changini artishni bilish).
5. Tarelkadan, qoshiqdan, piyoladan foydalanishga, to'g'ri ovqatlanishga o'rganish.
6. Stol va stuldan foydalanishni o'rganish.

Bola quyidagilarni bilishi, nomini ayta olishi va ko'rsata bilishi kerak:

1. O'z tanasi qismlarini: boshi, og'zi, burni, ko'zlari, quloqlari, bo'yni, peshonasi, qo'llari, barmoqlari, oyoqlari, ko'kragi, qorni va belini.
2. Sanitariya va gigiyena buyumlari: sovun, sochiq va shu kabilar.
3. Kiyim va poyabzal buyumlari: qalpoq, ro'mol, ko'ylak, qizlar ko'ylagi, mayka, paypoq va shu kabilar.
4. Ovqatlanish uchun zarur buyumlar: tarelka, kosa, qoshiq, piyola va shu kabilar.
5. Ovqat nomlari: sho'rva, palov, mastava, lag'mon, choy, sharbat va shu kabilar.
6. Kerakli oziq-ovqatlar: non, qand, tuz, sut va shu kabilar. Barcha ko'nikmalar sayr vaqtida, ovqat vaqtida bu harakatlar qanday amalga oshirilishini, qanday buyumlardan foydalanishi bevosita ko'rsatish bilan shakllantiriladi.

Tadqiqotimizda o'rta og'ir darajadagi aqli zaif bolalar bilan olib boriladigan ish ularning nutqini o'stirish, predmetli faoliyatini, o'z-o'ziga xizmat qilish malakalarini rivojlantirish, maqsadga yo'naltirilgan bo'lish lozimligiga yana bir karra amin bo'ldik va quyidagi xulosalarga keldik. Aqli zaif bolalar bilan korreksion ta'lim erta boshlash bolaning rivojlanishida ijobiy siljishlarga olib keladi va uning taqdiriga ta'sir ko'rsatadi. Erta korreksion ish faqatgina bolaning rivojlanishiga ijobiy ta'sir etuvchi vositagina bo'lmasdan, balki diagnostikasi ham ishonchli vositadir. Chunki faol pedagogik ta'sir orqali uzoq vaqt har bir bolaning barcha imkoniyatlari va xususiyatlari, qo'shimcha va ikkilamchi nuqsonlari aniqlanadi. Natijada. maktab ta'limiga vaqt kelganda bola o'qiydigan muassasa turli xatosiz tanlanadi.

References:

1. Akramova X. (2020). Didactic Foundations of Labor Activity for Children with Intellectual Disabilities. Архив научных публикаций JSPI, 7(1). извлечено от https://science.i-edu.uz/index.php/archive_jspi/article/view/682.
2. Akramova, X. (2020). КОРРЕКЦИОННО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ФОРМИРОВАНИЕ НАВЫКОВ ЗДОРОВОГО ОБРАЗА ЖИЗНИ У ДЕТЕЙ С УМСТВЕННОЙ ОСТАЛОСТЬЮ В СЕМЕЙНЫХ УСЛОВИЯХ. Архив научных публикаций JSPI, 15(1). извлечено от https://science.i-edu.uz/index.php/archive_jspi/article/view/918.

3. Muzaffarova X. (2020). Identification of mentally retarded children: Identification of mentally retarded children. Архив научных публикаций JSPI, 5(1). извлечено от https://science.i-edu.uz/index.php/archive_jspi/article/view/556.
4. Muzaffarova X. (2020). Intellektida nuqsoni bo'lgan maktabgacha yoshdagi bolalarning rivojlanish xususiyatlari. Архив научных публикаций JSPI, 1(09), 9.
5. Djumayeva, Z. M. (2023). IMPROVING THE SYSTEM OF PROFESSIONAL COMPETENCE IN EDUCATING STUDENTS BASED ON UNIVERSAL VALUES. Экономика и социум, (7 (110)), 90-95.

INNOVATIVE
ACADEMY